

Forskningsråden måste backa från Plan S

Universitetsläraren den 21 februari 2019

”Sverige är en ledande forskningsnation. Den positionen ska vi försvara.” Det var det tydliga budskapet från Stefan Löfven i regeringsförklaringen den 21 januari. Samtidigt har tre stora svenska forskningsfinansiärer – Forte, Formas och Riksbankens Jubileumsfond, RJ, – valt att undergräva denna strävan. De har alla tre skrivit under den så kallade Plan S, som innebär att den forskning som de finansierar inte längre kan publiceras i de bästa tidskrifterna. Det är en inskränkning av forskningens frihet som saknar motstycke, och som allvarligt hotar svensk forskningskvalitet och konkurrenskraft.

Genom vetenskapliga tidskrifter sorteras och filtreras nya forskningsrön ut till läsarna. Över lång tid har ett ekosystem utvecklats som är differentierat både när det gäller ämne och renommé, och för att forskningsresultat ska kunna nå forskningsfronten är det avgörande att de publiceras i tidskrifter med rätt inriktning och hög kvalitetsnivå. Topptidskrifterna har normalt byggt upp sitt rykte över många decennier, och har lätt att få kvalificerade granskare och högkvalitativa manuskript för bedömning.

Varför vill då Plan S begränsa forskares publikationsmöjligheter i sådana tidskrifter? Det skäl man anför är att forskning ska kunna läsas utan kostnader, det vill säga genom open access, OA. Men detta räcker inte som skäl, eftersom OA kan kombineras med publicering i de bästa tidskrifterna genom så kallad hybridpublicering (OA i prenumerationstidskrift), eller genom att lägga upp manuskript i öppna arkiv.

Dessa populära varianter av OA vill Plan S utmönstra. Forskningsfinansiering får enligt Plan S uttryckligen inte användas för hybridpublicering, och för att publicering i öppna arkiv skall godkännas måste tre krav uppfyllas: Den sista versionen (author accepted manuscript) måste publiceras utan embargo, det vill säga omedelbart. Därutöver måste det finnas licens som tillåter kommersiellt bruk av artikelns innehåll, och arkivet måste uppfylla högt ställda tekniska krav. Få topptidskrifter kommer att gå med på dessa tre krav, av rimliga skäl.

I själva verket handlar Plan S om att styra forskare till rena OA-tidskrifter. Dessa tidskrifter har inga prenumrationsavgifter, de är alltså gratis att läsa. Men eftersom kostnaderna för publicering måste täckas tar OA-tidskrifter i stället i normalfallet ut författaravgifter (pay-to-publish).

Seriösa och högkvalitativa OA-tidskrifter är ännu ovanliga. En norsk utredning visar att för cirka 75 procent av alla discipliner finns inga alls. OA-tidskrifter publicerar ofta en hög andel av alla manuskript de får in, har oftare svagare redaktionell filtrering, och håller i genomsnitt därför betydligt lägre kvalitet.

Forskningsråden känner till detta, men hoppas att Plan S ska tvinga befintliga högkvalitativa tidskrifter att gå över till pay-to-publish – något som är helt orealistiskt eftersom finansiärerna som skrivit under Plan S står för en mycket liten del av världens forskning.

Det nuvarande systemet är inte perfekt – ett välkänt problem är till exempel att prenumerationskostnaderna är höga och behöver pressas ner. Men att systemet har problem innebär inte att vad som helst är bättre, och Plan S är tyvärr ett hastverk baserat på önsketänkande.

Eftersom Plan S-finansierarna är för få för att kullkasta det globala publiceringssystemet kommer vi att få ett tudelat system, där de flesta forskare publicerar som förr medan forskare som tvingas följa Plan S missgynnas. Viktiga resultat kommer inte att få det inflytande som de förtjänar, unga forskare får sämre karriärmöjligheter, och svenska forskningsmiljöer blir mindre attraktiva som samarbetspartner för internationella forskare.

Dessutom är det tvivelaktigt att använda forskningsfinansiering för att främja tidskrifter som tar betalt för att publicera forskning – dels för att det ger ekonomiska incitament för sänkta kvalitetskrav (fler publiceringar ger mer pengar), dels för att det gör möjligheterna till publicering mer beroende av forskarens eller institutionens ekonomi.

Vi sällar oss till den växande skaran av kritiska röster mot Plan S – i Sverige representerad av till exempel Karolinska institutet, Sveriges unga akademi och en lång rad forskare som signerat ett öppet brev. Forskningsråd ska befordra forskning av hög kvalitet, och måste rimligen ha forskarsamhällets förtroende. Forte, Formas och RJ har anslutit sig till en omstörtande och ogenomtänkt plan utan dialog med forskarsamhället och utan utredning av vare sig forskningsmässiga eller ekonomiska konsekvenser.

Forskare väntas nu stillatigande acceptera och ge feedback på hur de redan fastlagda principerna ska implementeras. Men vi kan inte gå med på principer som allvarligt hotar forskningens kvalitet och svensk forsknings konkurrenskraft, och vi vädjar därför till Forte, Formas och RJ att backa från Plan S.

Jan O Jonsson, professor i sociologi, SOFI, Stockholms universitet. Ledamot av KVA

Peter Hedström, professor i analytisk sociologi, föreståndare för IAS, Linköpings universitet. Ledamot av KVA och Vitterhetsakademien

Gustaf Arrhenius, professor i praktisk filosofi, Stockholms universitet och vd för Institutet för framtidsstudier

Carina Mood, professor i sociologi, SOFI, Stockholms universitet

Gunnar Andersson, professor i demografi, Stockholms universitet

Tommy Bengtsson, professor i demografi och ekonomisk historia, Lunds universitet

Tomas Berglund, professor i sociologi, Göteborgs universitet

Mats Bergman, professor i nationalekonomi, Södertörns högskola

Erik Bihagen, professor i sociologi, SOFI, Stockholms universitet

Annika Björkdahl, professor i statsvetenskap, Lunds Universitet

Krister Bykvist, professor i praktisk filosofi, Stockholms universitet

Lars Bäckman, professor i kognitiv neurovetenskap, ARC, Karolinska institutet. Ledamot av KVA

Karin Bäckstrand, professor i statsvetenskap, Stockholms universitet

Barbara Cannon, professor i fysiologi, Stockholms universitet. Ledamot av KVA

Mikael Carlsson, professor i nationalekonomi, Uppsala universitet

Anna Dreber Almenberg, professor i nationalekonomi, Handelshögskolan i Stockholm. Ledamot av Sveriges unga akademi

Martin Dribe, professor i ekonomisk historia, Lunds universitet

David Domeij, professor i nationalekonomi, Handelshögskolan i Stockholm

Ann-Zofie Duvander, professor i demografi, Stockholms universitet

Per-Anders Edin, professor i nationalekonomi, Uppsala universitet

Tore Ellingsen, professor i nationalekonomi, Handelshögskolan i Stockholm. Ledamot av KVA

Matti Eklund, professor i teoretisk filosofi, Uppsala universitet

Lars Engwall, professor i företagsekonomi, Uppsala universitet. Ledamot av KVA, IVA och Vitterhetsakademien

Robert Erikson, professor i sociologi, SOFI, Stockholms universitet. Ledamot av KVA. Tidigare huvudsekreterare för FAS (nuvarande Forte)

Maria Feychting, professor i epidemiologi, Karolinska institutet

Peter Fredriksson, professor i nationalekonomi, Uppsala universitet. Ledamot av KVA

Johan Fritzell, professor i socialgerontologi, föreståndare för ARC, Karolinska institutet

Ulf Gedde, professor i polymera material, KTH

Kathrin Glüer, professor i teoretisk filosofi, Stockholms universitet

Nils Gottfries, professor i nationalekonomi, Uppsala universitet

Anne Grönlund, professor i sociologi, Umeå universitet

Jan-Eric Gustafsson, professor i pedagogik, Göteborgs universitet. Ledamot av KVA.

Peter Gärdenfors, professor i kognitionsvetenskap, Lunds universitet. Ledamot av KVA, IVA och Vitterhetsakademien

Curt Hagquist, professor i folkhälsovetenskap, Karlstads universitet

Mats Hammarstedt, professor i nationalekonomi, Linnéuniversitetet

Anandi Hattiangadi, professor i filosofi, Stockholms universitet

Tomas Hellström, professor i innovation och entreprenörskap, Lunds universitet

Magnus Henrekson, professor i nationalekonomi och vd för Institutet för näringslivsforskning

Brita Hermelin, professor i kulturgeografi, Linköpings universitet

Erland Hjelmquist, professor i psykologi, Göteborgs universitet. Tidigare huvudsekreterare för FAS (nuvarande FORTE)

Mikael Hjerm, professor i sociologi, Umeå universitet

Martin Hällsten, professor i sociologi, Stockholms universitet

Merle Jacob, professor i forskningspolitik, Lunds universitet. Medlem i EU:s expertgrupp om Open Science Indicators

Mattias Jakobsson, professor i genetik, Uppsala universitet

Stefan Jansson, professor i växters cell- och molekylärbiologi, Umeå universitet, Ledamot av KVA och IVA

Arne Jarrick, professor i historia, Stockholms universitet. Ledamot av KVA och Vitterhetsakademien

Jörgen Johansson, professor i molekylär mikrobiologi, Umeå universitet

Mats Johansson, professor i polymerteknologi, KTH

Henrik Jordahl, professor i nationalekonomi, Örebro universitet

Markus Jäntti, professor i nationalekonomi, SOFI, Stockholms universitet

Thomas Kaiserfeld, professor i ide- och lärdoms historia, Lunds universitet

Lynn Kamerlin, professor i strukturbologi, Uppsala universitet. Medlem i EU:s expertgrupp om Open Science Indicators

Catarina Kinnvall, professor i statsvetenskap, Lunds universitet

Kristian Kristiansen, professor i arkeologi, Göteborgs universitet

Jan Komorowski, professor i bioinformatik, Uppsala universitet. Ledamot av Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab och Norges Tekniske Vitenskapsakademi

Annica Kronsell, professor i statsvetenskap, Göteborgs universitet

Per Krusell, professor i nationalekonomi, IIES, Stockholms universitet. Ledamot av KVA

Mikael Lindahl, professor i nationalekonomi, Göteborgs universitet

Staffan I. Lindberg, professor i statsvetenskap, föreståndare för V-Dem Institute, Göteborgs universitet Ledamot av Sveriges unga akademi

Torun Lindholm, professor i psykologi, Stockholms universitet. Ledamot av Vitterhetsakademien

Erik Lindqvist, professor i nationalekonomi, SOFI, Stockholms universitet

Karin Ljung, professor i växtfysiologi, Sveriges lantbruksuniversitet

Bo Malmberg, professor i kulturgeografi, Stockholms universitet

Staffan Marklund, professor i arbetshälsvetenskap, Karolinska institutet

Anna-Sofia Maurin, professor i teoretisk filosofi, Göteborgs universitet

Bitte Modin, professor i medicinsk sociologi, Stockholms universitet

Eva Mörk, professor i nationalekonomi, Uppsala universitet

Ulrika Mörth, professor i statsvetenskap, Stockholms universitet

Jan Nedergaard, professor i fysiologi, Stockholms universitet. Ledamot av KVA

Magnus Nermo, professor i sociologi, Stockholms universitet

Jens Nielsen, professor i systembiologi, Chalmers. Ledamot av KVA och IVA

Lennart Nilsson, professor i molekylär modellering, Karolinska institutet

Oskar Nordström Skans, professor i nationalekonomi, Uppsala universitet

Thor Norström, professor i sociologi, SOFI, Stockholms universitet

Lars Nyberg, professor i psykologi och neurovetenskap, Umeå universitet. Ledamot av KVA

Peter Pagin, professor i teoretisk filosofi, Stockholms universitet. Ledamot av KVA

Joakim Palme, professor i statsvetenskap, Uppsala universitet. Ledamot av Vitterhetsakademien

Mårten Palme, professor i nationalekonomi, Stockholms universitet

Nancy Pedersen, professor i genetisk epidemiologi, Karolinska institutet

Torsten Persson, professor i nationalekonomi, IIES, Stockholms universitet. ledamot av KVA, IVA och Vitterhetsakademien

Wlodek Rabinowicz, professor i praktisk filosofi, Lunds universitet. Ledamot av KVA och Vitterhetsakademien

Bo Reimer, professor i medie- och kommunikationsvetenskap, Malmö universitet

Ann-Margret Rydell, professor i psykologi, Uppsala universitet

Kerstin Sahlin, professor i företagsekonomi, Uppsala universitet. Ledamot av KVA, IVA och Vitterhetsakademien

Elisabeth Schellekens Dammann, professor i estetik, Uppsala universitet

Mårten Schultz, professor i civilrätt, Stockholms universitet

Maria Stanfors, professor i ekonomisk historia, Lunds universitet

Mattias Strandh, professor i socialt arbete, Umeå universitet

Ann-Charlotte Ståhlberg, professor i nationalekonomi, SOFI, Stockholms universitet

Marianne Sundström, professor i arbetsmarknadsekonomi, SOFI, Stockholms universitet

Villy Sundström, professor i kemisk fysik, Lunds universitet

Jakob Svensson, professor i nationalekonomi, IIES, Stockholms universitet. Ledamot av KVA

Staffan Svärd, professor i mikrobiologi, Uppsala universitet

Fredrik Söderbaum, professor i freds- och utvecklingsforskning, Göteborgs universitet

Irene Söderhäll, professor i jämförande immunologi, Uppsala universitet

Kenneth Söderhäll, professor i jämförande fysiologi, Uppsala universitet

Jonas Tallberg, professor i statsvetenskap, Stockholms universitet

Folke Tersman, professor i praktisk filosofi, Uppsala universitet

Elizabeth Thomson, professor i demografi, Stockholms universitet. Ledamot av KVA

Michael Tjernström, professor i meteorologi, MISU, Stockholms universitet

Jonas Vlachos, professor i nationalekonomi, Stockholms universitet

Denny Vågerö, professor i medicinsk sociologi, Stockholms universitet. Ledamot av KVA

Jörgen W. Weibull, professor i nationalekonomi, Handelshögskolan. Ledamot av KVA

Hugo Westerlund, professor i epidemiologi, Stressforskningsinstitutet, Stockholms universitet

Dag Westerståhl, professor i teoretisk filosofi och logik, Stockholms universitet. Ledamot av KVA

Åsa Wikforss, professor i teoretisk filosofi, Stockholms universitet. Ledamot av KVA

Pernilla Wittung-Stafshede, professor i kemisk biologi, Chalmers. Ledamot av KVA

Barbara Wohlfarth, professor i kvartärgeologi, Stockholms universitet. Ledamot av KVA

Anders Ynnerman, professor i vetenskaplig visualisering, Linköpings universitet. Ledamot av KVA

Rune Åberg, professor i sociologi, Umeå universitet. Tidigare huvudsekreterare för FAS (nuvarande Forte) Ledamot av Vitterhetsakademien